



Pleidooi voor debat en wetgeving langs lijnen van geleidelijkheid: replek op De Bontridder en Kok

door Rinus Otte

De Bontridder en Kok ondernemen een niet onverdienstelijke poging om euthanasie verder bij de tijd te brengen door relevante vragen te stellen, maar ik meen dat het afgewogen antwoord nog ontbreekt. Ik zal daarbij niet ingaan op de ietwat wonderlijke vergelijking tussen tabak en euthanasie. Van veel tabak roken kan de roker overlijden, maar zeker is dat niet, terwijl dat bij een euthanaticum uitdrukkelijk de bedoeling is en mij geen gevallen bekend zijn waarin de patiënt na het toedienen van het euthanaticum gewoon verder leeft.

De belangrijkste reden voor het tekortschietende betoog van de auteurs ligt in het

uitvoerige exposé van de schrijvers dat de mens recht heeft om te mogen sterven. Wie onkerkelijk is zal dat toch niet betwisten? Vanuit seculiere optiek, en de Nederlandse wetgeving is seculier van aard, heeft elk mens het recht niet meer te (willen) leven. Maar dat is toch niet het probleem? Het gaat anno 2018 om de vraag of de mens recht heeft op hulp door een arts of recht heeft op een middel dat arts en/of overheid moeten verstrekken. En dat recht heeft de mens niet. Er is geen recht op een euthanaticum dat een ander moet verstrekken of toedienen en er is voor een arts geen plicht om voor die verstrekking of toediening zorg te dragen. Het artikel laat ten onrechte enige beschouwing, laat staan van fundamentele aard, achterwege

die deze vraagstelling in welke richting dan ook beslecht. Ik probeer enige tegenspraak aan de stellingen van de auteurs te bieden vanuit rechtssociologisch en vervolgens juridisch perspectief. Daarbij merk ik op dat mijn reactie niet refereert aan of samenhangt met lopende onderzoeken van het Openbaar Ministerie naar enkele euthanasiezaken van dit moment. Ik wil uit de buurt blijven van huidige casuïstiek.

Als een mens zijn leven niet meer draaglijk vindt, voltooid of te vol van lijden staat het hem of haar vrij te stoppen met leven, maar waarom regelt hij dat niet zelf? Natuurlijk, ik ken de tegenwerpingen. Dat die middelen niet legaal zijn, maar dat houdt toch niemand tegen? Bovendien zijn er tegenwoordig voldoende legale middelen. Psychiater Chabot bepleit de heliummethode.

Verder meen ik dat in het artikel het begrip lijden onvoldoende omljnd en uitgekristalliseerd is. Wat we lijden noemen is voor een deel tijdgebonden en plaats bepaald. Of speelt dit in hun denkraam geen rol omdat zij de autonomie boven elke andere afweging plaatsen? Is een negentienjarig meisje met depressieve klachten, die naar deskundig oordeel ook de wilsvrijheid kunnen infecteren, louter op grond van het autonomieframe vrij om te bepalen dat het lijden diep genoeg is zodat de overheid haar moet faciliteren in die doodswens?

Het meest intrigerende pleidooi van de auteurs is naar mijn smaak de overheidsplicht

de burger een zachte dood te bezorgen. De overheid zou het stervensproces moeten gaan reguleren en controleren op basis van een ordelijke transactie van overheid naar individu. Daarmee zou de beperkende rol met het stellen van strafrechtelijke voorwaarden tot het verleden gaan behoren. Ik begrijp deze redenering niet goed. Bij een transactie gaat het immers om een wederkerigheidsrelatie. Als de overheid in deze denkconstructie niet verwordt tot een eenzijdig trekkingsrecht of een zelfbedieningsautomaat, dan zal genoemde wederkerigheidsrelatie tussen twee partijen automatisch landelijk beleid, voorwaarden en restricties meebrengen. Berekenbaar en voorzienbaar beleid zodat er geen willekeur tussen de verschillende overheidsdienaren gaat ontstaan waaraan juridische gevolgen kunnen worden verbonden. De kanttekening bij deze insteek van de auteurs is dan ook niet moeilijk te raden: het ene stelsel van waarborgen, voorwaarden en richtlijnen zal door een soortgelijk stelsel worden vervangen.

“... een zo roerig onderwerp als euthanasie moet nog maar even aan de maatschappelijke discussie en driften blijven blootgesteld voor de overheid intervenueert en wetgeving entameert die beter past bij een socialistische heilstaat dan bij een terughoudende wetgever ...”

Deze maatschappelijke, ethische, rechtsfilosofische vragen zijn nog slechts in betrekke-

lijk korte tijd in zwang. Moeten we op grond van een debat dat een relatief korte tijdspanne omvat overgaan tot een beslechting in de richting zoals deze auteurs bepleiten? Gelet op het korte bestek van mijn reactie laat ik de voorbeelden achterwege van wetten en amendementen die tot stand kwamen onder invloed van te schielijke overdenkingen en die met enige distantie niet tot invoering zouden hebben geleid, maar onder invloed van de publicitaire en politieke emotie wel het Staatsblad bereikten. Ik heb van veel historici geleerd dat we als deelnemers aan het tijdgewricht niet optimaal in staat zijn om breuklijnen in onze eigen generatie te definiëren. Dat pleit voor behoedzame aanpassingen van wetten met een beoogde langdurige houdbaarheid. Het is voor mij de vraag of we nu al met een breuklijn van doen hebben die maakt dat de euthanasiepraktijk nog verder moet worden gedejuridiseerd. Voor wat betreft het liberalisme merk ik op dat we nog eens goed moeten nadenken of een overheid zich wel moet willen bemoeien met het privé domein van burgers met deze nog voluit in ontwikkeling zijnde emoties, spanningen, wensen en claims. Wie het staatsrechtelijke en strafrechtelijke debat sinds de negentiende eeuw over codificatie en modificatie kent heeft ook weet van de klassiek liberale stroming die niet noopt tot forse overheidsbemoeienis met het menselijk domein en slechts in uitzonderlijke omstandigheden tot sturing via wetgeving aanzet. Tegen die achtergrond is op zijn minst pleitbaar dat een zo roerig onderwerp als euthanasie nog maar even aan de maatschappelijke

discussie en driften moet blijven blootgesteld voor de overheid hierin intervenueert en wetgeving entameert die beter past bij een socialistische heilstaat dan bij een terughoudende wetgever waarbij in ieder geval ik me meer thuis voel.

“... Niet de zelfverwerkelijking van de burger vormt het hoogste rechtsgoed maar de wijze waarop we het ordentelijk samenleven via de staatsmachten van wet en rechtspraak vormgeven ...”

Navolgende zinnen zijn niet per se gericht tot de auteurs maar zijn generiek bedoeld. De drang en druk die van kommer en kwel uitstralende participanten aan een maatschappelijk debat uitgaat om een maatschappelijk overgevoelige kwestie snel te beslechten roept de noodzaak op om naar andere conflictbeslechters om te zien. Die conflictbeslechter is sinds duizenden jaren het recht. Wetten, regels en beleid gaan immers boven de autonomie van patiënt en arts. Gelukkig maar, we leven niet in een bananenrepubliek of in een rechteloze staat. Autonomie klinkt sympathiek, oogt tegemoetkomend aan een liberaal vrijheidsbegrip, maar kan in de kern anarchie opleveren omdat artsen noch rechters op de stoel van de wetgever mogen zitten. Wetten, regels, beleid, rechtshandhaving en rechtspraak vormen een bundeling aan normatieve en koersbepalende inzichten die krachtens de (grond)wettelijke opdrachten rekening houdt met inzichten in de samenle-

ving. Het recht in de brede zin van het woord is niet losgezongen van maatschappijstrijd rond een thema, maar ontwikkelt zich, in verband met de benodigde voorzienbaarheid van het recht, ook in het bijzonder voor artsen die de aansprakelijkheidsgrenzen ter zake hun medisch handelen willen kennen, heel langzaam. Het recht is volgend van aard en dat is ook nodig omdat thematiek als euthanasie maatschappelijk een bepaald onrustig bezit is. Zolang medici, politici en juristen zo verdeeld denken over (de grenzen) van euthanasie is het zaak dat het Openbaar Ministerie en de Rechtspraak normstellend en normbevestigend bezig zijn.

Indien ik in de laatste passage van het artikel het pleidooi voor het centraal stellen van autonomie goed begrijp, te weten dat de individuele burger de reikwijdte van het recht kan bepalen, ervaar ik spanning met wat een rechtsstaat (ook) inhoudt. Ik vermoed dat ik de schrijvers mis versta, ik kan me niet goed

voorstellen dat het individu zich boven wet en recht stelt. Niet de zelfverwerkelijking van de burger vormt immers het hoogste rechtsgoed maar de wijze waarop we het ordentelijk samenleven via de staatsmachten van wet en rechtspraak vormgeven. Natuurlijk kan in elk debat maatschappijkritiek plaatsvinden en kan er een oproep plaatsvinden om de wet te wijzigen, maar er ontstaat pas een (vol) waardig debat indien de goede parameters worden gebruikt en recht gedaan aan alle facetten rond de zoektocht naar een zachte en waardige dood die we allemaal als mensen hopen mee te maken voor onszelf en onze geliefden.

Prof.dr.mr. M. Otte is sinds 2016 Procureur-Generaal bij het Openbaar Ministerie. Daarvoor was hij strafrechter bij verschillende gerechten en raadviseur bij het ministerie van Justitie. Ook bekleedt hij sinds de jaren negentig een leerstoel bij de Rijksuniversiteit Groningen.

